

Des dels Museus

Recuperació patrimonial del Molí de Sant Oleguer. Investigació arqueològica, restauració i museïtzació

202

Genís Ribé i Monge (Museus Municipals de Sabadell)

El patrimoni històric, arquitectònic i arqueològic del riu Ripoll al seu pas per Sabadell és prou conegut. Ha estat estudiat, documentat, analitzat, fins i tot reivindicat, des de ja fa uns quants anys. A banda de tot l'esforç que s'ha fet en els darrers anys per a la seva recuperació com un entorn natural on pot tenir un cert encaix la indústria productiva, a banda de la seva rehabilitació quant a infraestructures, i a banda, també, de l'esforç d'inversions que s'ha fet per poder esdevenir un eix d'esbarjo ciutadà, no ha estat fins ara que s'ha pogut comptar amb la recuperació d'un dels elements més característics de qualsevol riu, és a dir, d'un molí. En aquest context i en aquest entorn, i com a valor afegit, cal recordar que hi ha un altre element que va ser recuperat a mitjan anys 1990: el pou de glaç de Sant Oleguer.

El molí

El molí de Sant Oleguer és el molí situat més al sud del riu al seu pas per Sabadell, i és dels més moderns dels que s'han anat aixecant al llarg d'aquest eix fluvial durant més de nou-cents anys. Es tracta d'un dels vuit molins dels quals avui es conserven restes construïdes.

La data exacta de construcció del molí fariner no es coneix, però es pot aproximar a l'entorn del 1780-1790. A partir del 1831 es transformà en un molí draper i el 1885 s'hi va instal·lar una fàbrica de cartró. Sembla que l'activitat farinera coexistia amb la papera. Els fulls de cartró s'estenien i s'assecaven al paratge planer que hi havia davant del molí, al marge dret del riu, conegut com el Pla dels Cartrons. El molí s'havia especialitzat en la producció de cartró i de paper d'estrassa, un paper gruixut fet amb draps de paper residual. L'any 1932 aquesta fàbrica es coneixia com La Cartonera Catalana. L'activitat industrial va durar fins als anys seixanta del segle xx.

La recuperació d'aquest edifici municipal, després d'una llarga etapa de desús, arrenca amb l'objectiu de donar-li l'ús concret d'alberg juvenil, que avui ja és tota una realitat. El projecte arquitectònic de rehabilitació, impulsat per l'Ajuntament de Sabadell, ha estat obra de Sauquet arquitectes.

Prèviament a aquesta intervenció, el molí ja havia estat objecte de diferents estudis i recerques de caràcter històric (documentació d'arxiu) i arquitectònic (aixecament de plànols, anàlisi de l'edifici, evolució constructiva).¹

Fotografia 1. El molí de Sant Oleguer rehabilitat, any 2009. Autor: Juanma Peláez. (Ajuntament de Sabadell).

De manera complementària a l'inici de l'execució del projecte de rehabilitació, es va plantejar un estudi arqueològic integral de l'edifici, el qual es va portar a terme en diferents fases d'execució. Aquest

1 Vegeu en aquest sentit: Jordi BOLOS I MASCLANS, Josep NUET I BADIA. *La sèquia Monar i els molins del riu Ripoll (Sabadell, Vallès Occidental)*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell/Museu d'Història de Sabadell, 1998. (Quaderns de Patrimoni; 4); *Parc Fluvial del Ripoll. Sabadell. Inventari d'elements d'interès cultural 1997-1999*. Edició en CD inclosa dins la revista *Arraona*, núm. 27 (quarta època), Sabadell: Ajuntament de Sabadell/Arxiu Històric de Sabadell/Museus Municipals de Sabadell, 2003; Mercè ARGEMI I RELAT, Josep Maria MASAGUE I TORNE. "L'aprofitament hidràulic al riu Ripoll: molins i hortes, un patrimoni que desapareix", *Arraona*, núm. 27 (quarta època). Sabadell: Ajuntament de Sabadell/Arxiu Històric de Sabadell/Museus Municipals de Sabadell, 2003; Josep Maria BENAUL I BERENGUER. "Indústria i energia hidràulica al riu Ripoll, 1750-1935", *Arraona*, núm. 27 (quarta època). Sabadell: Ajuntament de Sabadell/Arxiu Històric de Sabadell/Museus Municipals de Sabadell, 2003.

2 Les intervencions arqueològiques s'han realitzat en fases successives des de l'inici de les obres de rehabilitació, d'ençà l'any 2006 i fins a l'any 2008. Totes han estat executades per l'empresa Atics, SL, sota la direcció de diferents professionals: Anna Bordas, Lluís Juan González i Albert Velasco. Les restauracions han estat realitzades per l'empresa Arqueociència Serveis Culturals, SL, sota la direcció de Mayte Rovira. La museïtzació del molí s'ha basat en un projecte elaborat per l'empresa Arqueociència Serveis Culturals, SL, coordinat per James Douet.

procés d'investigació va culminar amb un projecte de restauració dels elements tecnològics i patrimonials més rellevants del molí i amb una proposta final de museïtzació ajustada al nou ús que havia de tenir aquest nou equipament. El conjunt d'aquestes investigacions i accions han estat coordinades per la Regidoria de Joventut, el Departament d'Obres d'Equipaments de l'Ajuntament de Sabadell i el Museu d'Història de Sabadell.²

Recerca arqueològica

Els treballs d'excavació i de documentació arqueològica s'han portat a terme en la pràctica totalitat dels àmbits d'interès històric del molí, principalment al seu interior i a l'àmbit de les rodes exteriors.

L'excavació sistemàtica del subsòl s'ha centrat a la planta baixa, que és on es desenvolupaven la majoria de les tasques del molí fariner i paperer, i a la zona subterrània que correspon al carcabà del molí fariner i el desguàs de l'aigua un cop ha passat per les diverses rodes hidràuliques. En definitiva, la intervenció arqueològica tenia com a objectiu fonamental contrastar i completar les aportacions dels diversos estu-

Fotografia 2. Treballs arqueològics al carcabà soterrani, any 2006. (Arqueociència Serveis Culturals, SL).

dis i treballs fets fins al moment, com són els estudis de caràcter tecnològic de J. Bolòs i J. Nuet i els treballs historiogràfics i arquitectònics de M. Argemí i J. M. Masagué. Així, pel que fa a la planta baixa, els treballs van consistir en:

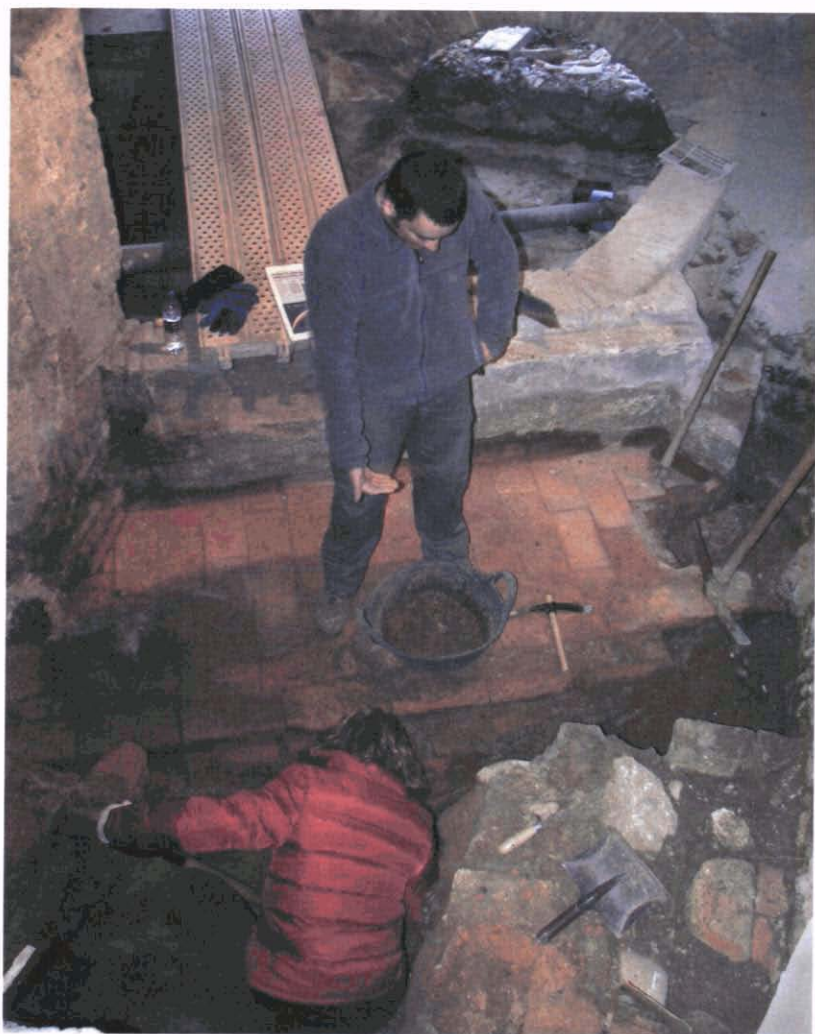
- 1- Adequació i neteja de les sales principals: es van posar al descobert tots els paviments i possibles zones de treball.
- 2- Excavació de les zones on encara es podien documentar restes d'estrats corresponents a l'abandonament del molí, o bé d'aquelles zones en les quals el paviment havia estat trencat i es podien documentar diverses estructures subterrànies.

- 3- Repicat de certes zones del parament de l'edifici, per tal de descobrir i documentar possibles restes d'estructures anteriors o per poder apreciar i determinar la seqüència cronològica de la construcció, reformes i ús del molí.

En relació amb la zona subterrània, els treballs van consistir en:

- 1- Neteja i identificació dels diferents elements que configuren el carcabà.
- 2- Documentació gràfica de tota l'estructura (plantes, alçats, seccions i reportatge fotogràfic).

Pel que fa als altres espais intervinguts, en la primera planta cal remarcar la neteja i l'excavació de la

Fotografia 3. Excavació arqueològica de la sala del dipòsit i pas de l'aigua, any 2007. (MHS).

205

sala del dipòsit i pas de l'aigua del cos annex situat a la part nord-oest de l'edifici, des d'on es generava el salt d'aigua que havia fet anar la darrera gran roda hidràulica del molí paperer.

Finalment, també l'àmbit de les rodes hidràuliques exteriors va ser objecte d'una intervenció arqueològica preventiva que va consistir en:

- Documentació de les restes dels canals construïts, aeris i d'època molt recent, que conduïen l'aigua per impactar contra les rodes hidràuliques de calaixos (petita i gran). Aquestes construccions —el que en quedava— estaven en un estat molt precari i van haver de ser desmuntades.

- Neteja i documentació de l'àmbit de les rodes: retirada de deixalles i runa, recuperació d'elements del farciment de la part inferior i lectura de paraments i documentació dels elements encastats a la façana nord i d'altres unitats construïdes.

Pel que fa al molí fariner, gràcies a l'arqueologia s'ha pogut precisar que es tractava d'un casal molt més petit, que sembla ubicar-se a la part oriental de la planta baixa de l'edifici actual, el qual tindria un accés (portal d'entrada) des de la façana sud del molí. Aquest accés, que s'ha pogut documentar en el parament i que va ésser tapiat posteriorment en l'època de funcionament del molí paperer, presenta unes dimensions con-

Fotografia 4. Treballs de restauració dels mecanismes de transmissió de la planta baixa: engranatges i embarrat, any 2008. (Arqueociència Serveis Culturals, SL).

siderables la qual cosa permetria l'entrada dels carros per descarregar-hi el gra i carregar la farina.

Pel que fa al funcionament del molí draper, s'ha constatat que les estructures d'aquest han quedat absorbides per les reformes i l'ús del molí per a la fabricació de paper de tina. Per últim, s'han pogut documentar millor diverses zones de treball del molí paperer, com ara la ubicació dels dipòsits de pasta de paper, l'emplaçament de les diverses màquines de fabricació del paper i també altres estructures relacionades amb la canalització i el desguàs. També s'han pogut documentar les reformes i ampliacions arquitectòniques realitzades a finals del segle XIX i principis del segle XX per adequar les sales a les noves necessitats industrials. És precisament a principis del segle, cap als anys 1920, quan s'introdueix l'ús de l'electricitat en substitució de la força hidràulica.

Restauracions

Pel que fa a les actuacions de restauració, aquestes s'han centrat en:

- Rodes, engranatges i embarrat de ferro a l'interior de la planta baixa: neteja i consolidació.
- Moles de pedra, amb elements de ferro, al primer pis: neteja.
- Roda hidràulica exterior (gran): neteja, consolidació dels elements metàl·lics, retirada de les peces de fusta originals i reconstrucció de la roda. La nova roda serà una còpia de l'original, feta sobre la base de la documentació fotogràfica històrica existent i dels diferents models de peces originals de fusta que s'han recuperat i documentat, els quals es trobaven en un estat de conservació molt dolent i en un avançat procés de degradació. Es reproduirà

Fotografia 5. Procés de restauració de la roda hidràulica vertical de l'exterior, octubre de 2009. (MHS).

amb fusta d'iroko, una fusta tropical d'origen africà.

El conjunt d'accions de restauració han seguit, com a criteri i metodologia generals, els paràmetres següents:

- Extracció i neteja de la corrosió fèrrica com ara òxids, carbonats, etc., per mitjans manuals i mecànics.
- Reconstrucció de llacunes de matèria perduda.
- Aplicació de productes inhibidors i protectors del ferro, per tal de garantir-ne la conservació en condicions normals (elements de l'interior de l'edifici) o en condicions mediambientals extremes (cas de la roda i altres elements de l'exterior).
- En el cas específic de la roda exterior, la reconstrucció consistirà en la fabricació de nou de tots aquells elements metàl·lics perduts i/o la substitució de tots aquells elements metàl·lics que, atès el seu irrecuperable estat de conservació (nucli

metàl·lic greument alterat, múltiples exfoliacions o excessiva pèrdua de matèria), suposin un obstacle per al muntatge del conjunt. També es fabricaran de nou els elements de fusta perduts, i es muntarà novament la roda combinant les peces originals amb les de nova fabricació.

Projecte de museïtzació

La museïtzació de l'edifici, que ha seguit un criteri de mínima intervenció i de respecte a l'ús concret que havia de tenir l'equipament, ha consistit en:

- Instal·lació d'un total de sis plafons amb informació històrica, arquitectònica i funcional en sis punts de l'equipament: "L'alberg juvenil Molí de Sant Oleguer", a l'entrada, "El molí fariner", al vestíbul, "El molí paperer", a la sala menjador, "Els nous produc-

Fotografia 6. Planta baixa: espai de l'antic molí fariner on es pot observar el carcà s'oterrani, un cop finalitzades les obres de rehabilitació, any 2009. (MHS).

tes”, a la sala de les moles, “Aigua!”, a la dependència del dipòsit i pas de l'aigua, i “El Parc Fluvial del Ripoll”, a l'exterior, en un petit mirador per sobre de l'àmbit de la roda.

– Adequació d'elements i d'espais singulars del molí: l'empremta del portal original del molí fariner (planta baixa, façana sud), el carcà doble soterrani on hi havia hagut els rodets horitzontals originals del molí fariner (es pot observar a través d'un periscopi invertit i d'un vidre encastat al paviment del vestíbul de la planta baixa), els engranatges, rodes i eixos, que transmetien la força mecànica a la maquinària de la fàbrica gràcies a la roda hidràulica exterior (a la planta baixa, façana nord), les moles papereres del primer pis, la sala del dipòsit i del pas de l'aigua, també al

Fotografia 7. Sala de les moles, un cop feta la intervenció de museïtzació, any 2009. (MHS).

Fotografia 8. Exterior del molí: plafó amb informació sobre l'espai de la roda hidràulica paperera, any 2009. (MHS).

primer pis, en un cos annex, i finalment tot el conjunt de les rodes hidràuliques exteriors.

– Disseny d'un recorregut preparat per a visita guiada o apte, també, per a la visita lliure. Efectivament, la posada en marxa d'aquest nou equipament ha permès incorporar l'edifici a l'oferta didàctica de visites patrimonials que els Museus Municipals de Sabadell posen a l'abast dels centres d'ensenyament al llarg de tot el curs escolar, i també per a altres col·lectius i persones interessades. La museïtzació de l'edifici permet, igualment, que els usuaris de l'alberg puguin gaudir, lliurement, d'una informació complementària de l'edifici on s'hostatgen, sense necessitat d'una visita organitzada.

– Elaboració d'un díptic informatiu. Aquesta publicació estarà a l'abast dels usuaris de l'alberg i també serà lliurada durant les visites organitzades, com a material de divulgació.

La museïtzació del molí de Sant Oleguer, al marge de la seva posada en marxa com un equipament d'alberg juvenil, havia de ser la culminació de la seva recuperació patrimonial. Museïtzar per ser entès com a pervivència històrica d'un riu explotat hidràulicament i industrialment des de fa segles, museïtzar per ser ensenyat als petits i grans com un element identificador de la nostra història local, en definitiva, museïtzar per difondre coneixements i per posar en valor el seu interès històric i patrimonial. ●